

שיקום חברתי

**ממצאים מסקר שביעות רצון בקרב משתקמים נפגעי נפש
צרכני סל שיקום במסגרות
השיקום השונות בקהילה**

**גב' אסתי ויסברג, פרופ' שמואל מלמד
חברת "דרך הלב"**

שיקום חברתי ממצאים מסקר שביעות רצון של משתקמים במסגרות השיקום בקהילה

דו"ח זה נכתב על בסיס נתוני סקר שביעות רצון ואיכות חיים שנערך באוכלוסיה זאת במסגרת פרויקט "סוקרי איכות"

פרויקט סוקרי איכות נועד בטווח הארוך להביא לקידום שיקומם בקהילה של נפגעי נפש, לקדם את תהליך החלמתם ולשפר את איכות חייהם. השגת יעד זה אפשרית באמצעות שיפור השירותים הניתנים במסגרת סל השיקום: בתחום התעסוקה (מפעל מוגן, מועדון תעסוקתי ותעסוקה נתמכת), בתחום הדיור (הוסטלים ודיור מוגן) ובתחום החברתי (שירותי חונכות, מועדונים חברתיים).

נקודת המוצא בפרוייקט סוקרי האיכות היא שע"מ להביא לשיפור השירותים השונים, נחוץ לבצע סקר צרכנים בקרב מקבלי השירות ולבדוק את שביעות רצונם או אי שביעות רצונם מהיבטים שונים של תוכנית השיקום במסגרת בה הם נמצאים, ותחושותיהם בהקשר של איכות חייהם. נקודת מוצא זאת מייצגת גישה שיקומית מתקדמת לפיה שיפור השירות נעשה לאור הצרכים אותם מעלים מקבלי השירות.

הסיכום להלן מבוסס על ממצאי סבב ראשון של הפרוייקט בו בוצע סקר שביעות רצון ואיכות חיים של משתקמים הנמצאים במסגרות השונות של שירותי סל השיקום המפורטות לעיל.

שיקום חברתי של משתקמים העובדים במפעל מוגן או המועסקים במועדון תעסוקתי

בנושא החברתי נתגלו קשיים בשני התחומים. ניתוח תגובות המשתקמים לגבי מידת השיקום החברתי שלהם מראה שרבים מרגישים שיפור ביחסים חברתיים וביכולת הפוטנציאלית ליצור קשר עם אחרים אבל זה לא בהכרח בא לידי ביטוי בקהילה. רק 42% מרוצים מהחיים החברתיים שלהם. כ-1/3 מרגישים בודדים במידה רבה או רבה מאד. מעל 50% אינם יוצאים לבילויים (או יוצאים במידה מועטה). שיעור דומה של משתקמים מציינים שאינם נמצאים בקשר קבוע עם אף אחד, או שנמצאים בקשר עם אחד או שניים. ל-71% אין בת זוג או בן זוג קבועים. פחות מ-1/3 נמצאים במסגרת חברתית מסודרת מעבר לפעילותם במפעל המוגן. 21% עדיין זקוקים להיעזר בשירותי חונכות. רק ל-29% יש בן/בת זוג קבועים. בתשובה לשאלה האם יש להם הזדמנות להכיר בן/בת זוג. רק 18.9% מהמשתקמים ענו שכן. ממצא זה משלים את הנתונים שנתקבלו לגבי המצב המשפחתי של המשתקמים: רק 13.1% מהם נשואים. רובם (70%) רווקים והיתר פרודים, גרושים או אלמנים. הזדמנות למעורבות חברתית נוצרת דרך מעורבות בפעילות התנדבותית. 51% מציינים שאינם עוזרים לאחרים. 38% טענים שעוזרים לכולם, מבלי לציין במה. ואחוזים בודדים התנדבו בעבר או מתנדבים כיום.

תחום פעילות הפנאי הוא חשוב כי מעיד על קיום משאבים לעסוק בתחומי ענין מתוך בחירה. 71% עוסקים בפעילויות פנאי פסיביות בבית, ו-17% עוסקים בפעילויות פנאי אקטיביות: פעילויות ספורט ופעילויות חברתיות, כולל יציאה לבילויים. חלק מציינים פעילות פנאי יצירתיות. ול-14.5% אין פעילויות פנאי.

בתחום המשפחתי נמצא כי-52% מהמשתקמים דווחו על שיפור ניכר/ניכר מאד ביחסים עם המשפחה. כ-41% מדווחים שאין שינוי, 7% מדווחים על הרעה ביחסים עם המשפחה.

שיקום חברתי של הנמצאים בתעסוקה נתמכת

גם בתחום זה השיקום החברתי התגלה כבעייתי. ניתוח תגובות המשתקמים לגבי השיקום החברתי שלהם מצביע על שביעות הרצון ברמה בינונית. קצת יותר ממחצית המשתקמים טענו שהם מרגישים שיפור ביחסים החברתיים שלהם וביכולת שלהם ליצור קשר עם אחרים, אבל זה לא בהכרח בא לידי ביטוי בפועל בקהילה. קיימת תחושה של פוטנציאל בלתי מנוצל. רק 44% מרוצים מהחיים החברתיים שלהם. אצל אחוז גבוה של המשתקמים קיימת תחושה של חוסר שביעות רצון מהחיים החברתיים, כנראה בין היתר עקב חוסר האפשרות לשוחח על דברים מציקים ולקבל תמיכה ועזרה הן מעמיתים לעבודה והן מחברים מחוץ לעבודה. גם אם הם שומרים על קשר קבוע עם חברים מחוץ לעבודה.

30% מרגישים בודדים במידה רבה או רבה מאוד. שיעור ניכר מהמשתקמים (70%) מציין שהם אינם יוצאים לבילויים. רק 34% נמצאים במסגרת חברתית מסודרת מעבר לפעילותם בתעסוקה נתמכת. 19% עדיין זקוקים להיעזר בשירותי חונכות. ל-74% אין בן זוג או בת זוג קבועים. רק 23% מהמשתקמים ציינו שיש להם הזדמנות להכיר בן/בת זוג. ממצא זה תואם את המצב המשפחתי של המשתקמים: רק 14% מהם נשואים. רובם (60%) רווקים והיתר פרודים, גרושים או אלמנים. בדומה לקבוצות הקודמות שהוזכרו למעלה גם אלה הנמצאים בתעסוקה נתמכת אינם מראים מעורבות רבה בפעילות התנדבותית. 53% מציינים שאינם עוזרים לאחרים. 38% טוענים שעוזרים לכולם, מבלי לציין במה. ואחוזים בודדים התנדבו בעבר או מתנדבים כיום. במישור של היחסים עם המשפחה התמונה דומה. 52% מהמשתקמים מרגישים שהיחסים שלהם השתפרו במידה רבה או רבה מאד. מאידך 21% ציינו שהיחסים כלל לא השתפרו.

שיקום חברתי של המתגוררים בהוסטל

60% ויותר של המשתקמים שבעי רצון מהקשר החברתי שיש להם עם הדיירים האחרים ומדווחים על איכות קשר טובה (נעים להיות בחברת הדיירים האחרים והם עוזרים במצבים קשים). רוב הבילויים נעשים בהוסטל עצמו או במסגרת חברתית מסודרת מבחוץ (כמו מועדון חברתי, קבוצת תמיכה או קבוצה לעזרה עצמאית). אולם רק 17% נמצאים במסגרת חברתית מסודרת מעבר לאנשים איתם הם גרים. רק לשליש יש חברים שאינם משתקמים. רק 24% יוצאים לבילויים בחוץ. 31% מהדיירים בהוסטל מרגישים בדידות חברתית, ואלה גם פחות שבעי רצון מאיכות הקשר החברתי שיש להם עם הדיירים האחרים. 50% מציינים שאינם עוזרים לאחרים ואינם משתתפים בפעילות התנדבותית כל שהיא. תחום פעילות הפנאי הוא חשוב כי מעיד על קיום משאבים לעסוק בתחומי ענין מתוך בחירה. כ-46% מציינים פעילות פנאי פסיביות בהוסטל, כ-33% מציינים פעילות פנאי אקטיביות, ל-16% אין פעילות פנאי כלל. רק 14.6% מבקשים סיוע להגיע לפעילות פנאי שונות.

70% מהמשתקמים מדווחים על קשר טוב או טוב מאד עם המשפחה.

באופן כללי עולה כי שיקום חברתי עבור דיירי ההוסטל מתמקד בעיקר בקשרים חברתיים שיש להם בתוך ההוסטל. לרובם אין קשרים חברתיים משמעותיים מחוץ להוסטל.

שיקום חברתי בקרב אלה הגרים בדיוור המוגן

64% ויותר של המשתקמים שבעי רצון מהקשר החברתי שיש להם עם הדיירים האחרים ומדווחים על איכות קשר טובה (נעים להיות בחברת הדיירים האחרים והם עוזרים במצבים קשים). הבילויים נעשים במגורים עצמם וחלקם נעשים במסגרת חברתית מסודרת מבחוץ (כמו מועדון חברתי, קבוצת תמיכה או קבוצה לעזרה עצמאית). 66% נמצאים במסגרת חברתית מסודרת מעבר לאנשים איתם הם גרים. ל- 54% יש חברים שאינם משתקמים. רק 23.7% יוצאים לבילויים בחוץ. 31% מהדיירים בדיוור המוגן מרגישים בדידות חברתית, ואלה גם פחות שבעי רצון מאיכות הקשר החברתי שיש להם עם הדיירים האחרים. בדומה ליתר הקבוצות שתוארו עד כה גם אצל אלה המגוררים דיוור מוגן אין מעורבות רבה בפעילות התנדבותית. 65% מציינים שאינם עוזרים לאחרים ואינם משתתפים בפעילות התנדבותית כל שהיא. לעומת דיירי ההוסטלים לגרים בדיוור מוגן ישנה פעילות פנאי עשירה יותר. כ- 33% מציינים פעילות פנאי פסיביות בבית, 22% מציינים פעילות יצירתיות, כ- 39% מציינים פעילות פנאי אקטיביות, ל- 11.4% אין פעילות פנאי כלל. רק 28.4% מבקשים סיוע להגעה או סיוע כספי או בחירה של פעילות פנאי שונות.

71% מהמשתקמים מדווחים על קשר טוב או טוב מאד עם המשפחה.

באופן כללי עולה כי שיקום חברתי עבור המתגוררים בדיוור מוגן מתמקד בקשרים חברתיים שיש להם בתוך מקום המגורים ועם חברים שאינם צרכני שיקום (54% דיווחו על קשר עם חברים מהחוץ). קיים הבדל מובהק בין דירוג המצב הנפשי לבין שביעות רצון מהשיקום החברתי. אלה שמצבם הנפשי טוב יותר, הם שבעי רצון יותר מהשיקום החברתי.

השוואה כללית בין משתקמים הגרים בהוסטל לבין אלה הגרים בדיוור מוגן

בהוסטל המשתקמים פחות שבעי רצון מצורת המגורים, מאשר הגרים בדיוור המוגן ומרגישים פחות תחושה של בית. לגרים בהוסטל יש גם שביעות רצון נמוכה יותר לגבי המקצועיות של אנשי הצוות.

המגורים בדיוור מוגן נותנים למשתקמים תחושה של עצמאות, של אחריות, בטחון עצמי, והשתלבות בקהילה ברמה גבוהה יותר מזו המדווחת ע"י אלה הגרים בהוסטל.

לגבי רכישת מיומנויות ADL (עצמאות בפעילויות היומ-יום), טוענים 30% מדיירי הדיוור המוגן שהיו להם מיומנויות כאלה מקודם, לעומת 17.8% של אלה הגרים בהוסטל. בהוסטל מדגישים יותר את הלמידה של מיומנויות אלה.

בהוסטל המסגרת החברתית מורכבת בעיקר מהדיירים של ההוסטל למשתקמים הגרים בדיוור מוגן יש שיעור גבוה יותר של חברים מבחוץ (שאינם נפגעי נפש). כמו כן, איכות הקשר החברתי (עזרה במצבים קשים, חברה נעימה), גבוהה יותר בדיוור המוגן. בדיוור המוגן ישנה יחסית יותר תחושה של בדידות.

קיים גם הבדל בין דיוור מוגן להוסטל לגבי הקשר שבין סוג התעסוקה ושביעות הרצון מהשיקום האישי. קשר כזה קיים רק בקרב הגרים בדיוור ולא בקרב דיירי ההוסטלים.

השיקום חברתי של מקבלי שירותי חונכות.

רק כ- 37% מהמשתקמים מרוצים או מרוצים מאד מהחיים החברתיים שלהם. שביעות רצון מהחיים החברתיים קשורה באופן מתון ליציאה לבילויים והשתתפות בחוגים והרצאות וכן בהמצאות במסגרת חברתית מסודרת. אין קשר בין שביעות רצון מהחיים החברתיים לבין מספר החברים שאיתם המשתקמים נמצאים בקשר קבוע. מאידך ישנו קשר חיובי מובהק בין שביעות רצון ממבחינה חברתית לבין קיומם של חברים שאינם משתקמים. ל- 50% של המשתקמים ישנם חברים שאינם משתקמים.

שיקום חברתי של הנמצאים במועדון החברתי

ההנחה הבסיסית מאחורי הקמת המועדונים החברתיים שלשהות במועדון תהיה תועלת מעבר לשיפור בילוי הזמן הפנוי והיא תביא לשיפור מיומנויות חברתיות באופן כללי. לכן מוקדש כאן מקום נרחב יותר לשיקום חברתי של הנמצאים במועדון החברתי.

שביעות רצון מהמועדון החברתי

קיימת שונות רבה בהגעה למועדון, כ- 22% מהמשתקמים מגיעים למועדון פעם בשבוע. כ- 1/3 מגיעים למועדון פעמיים בשבוע, וכ- 29% מגיעים 3 פעמים בשבוע. 27.3% מהמשתקמים הולכים למועדון חברתי נוסף. כמו כן נמצא 23% מהנשאלים נמצאים במסגרת חברתית נוספת מחוץ למועדון.

83% מהמשתקמים טענו שהם מרוצים/מרוצים מאד מהמועדון באופן כללי. 89% מרוצים או מרוצים מאד מהצוות: מהרכז/ת ומהמדריכים. 70% מרוצים או מרוצים מאד מיתר ההיבטים שנבדקו: הצורה בה מעבירים את הזמן, מגוון הפעילויות רמת החוגים, האווירה במועדון, ימי הפעילות ושעות הפעילות. רק בתחום אחד שביעות הרצון הייתה נמוכה יחסית: פעילות מחוץ למועדון, (כמו פיקניקים, טיולים, יציאה להצגות). רק 42% מהנשאלים השיבו שהם מרוצים/מרוצים מאד. כצפוי נמצא גם שאלה שהיו שבעי רצון מהמועדון החברתי מגיעים למועדון יותר פעמים בשבוע.

בתגובה לשאלה מה הם רוצים לשנות, התשובות השכיחה הייתה שהם היו רוצים להוסיף יותר ימים/שעות פעילות ויותר גיוון של קורסים (30%). 10.5% מהמשתקמים בקשו שהצוות ישים לב יותר ליחסים הבין אישיים בין האנשים. אחוז דומה של משקמים ביקשו שיוסיפו יותר פעילות חוץ.

שביעות רצון ממקצועיות של אנשי הצוות

שביעות רצון רבה נתגלתה גם לגבי מיקצועיות של אנשי הצוות. למעלה מ- 81% מהמשתקמים טענו שהצוות (רכז/ת המדריכים המקצועיים) מתאימים לעבודה עם אוכלוסיה של משתקמים, ושהצוות המקצועי מגלה גמישות והבנה למצבם הנפשי. מרבית המשיבים טענו שכמעט אין ויכוחים / עימותים בינם לבין הצוות. אחוז נמוך יותר מהמשתקמים טוען שהם חופשיים במידה רבה /רבה מאד לדבר עם הצוות על דברים מציקים ושהצוות תומך ועוזר להם להתמודד במצב נפשי קשה (68%). כלומר התחום האחרון, איננו מכוסה עבור 30% מהמשתקמים.

בהצלבה בין שני התחומים הנ"ל נמצא קשר צפוי וחשוב בין שני התחומים שביעות רצון מהמועדון החברתי ומקצועיות של אנשי הצוות. ההיבטים השונים של מקצועיות אנשי הצוות הקשורים במידה הרבה ביותר לשביעות רצון מהמועדון החברתי הם: ההתאמה של המדריכים המקצועיים, מקצועיות של הרכז/ת, גמישות/הבנה של הצוות למצבם הנפשי של המשתקמים ותמיכה של אנשי הצוות.

שביעות רצון מהשיקום תעסוקתי חברתי

כ- 34% מהמשתקמים אינם עובדים. בקרב אלה שעובדים שיעור גבוה מאוד (72.2%) מרוצים מעבודתם במידה רבה/רבה מאוד. קיים קשר מובהק מתון בין שביעות הרצון מהעבודה לבין שביעות הרצון מהמועדון החברתי, ושביעות רצון מתהליך השיקום האישי. קיים גם קשר מובהק נמוך עם שביעות רצון מהשיקום החברתי. נתון זה מראה כמה חשוב השיקום התעסוקתי, וששביעות רצון מהעבודה קשורה לכלל התחומים המייצגים ביטויים שונים של איכות החיים של המשתקמים.

לעומת שביעות הרצון בעבודה, שביעות הרצון מהשיקום החברתי נמוכה יותר. 59% מרוצים במידה רבה/רבה מאוד מהמשתקמים האחרים הנמצאים אתם יחד במועדון. רק כמחצית מהמשתקמים (52%) עונים שהם זוכים לתמיכה מהחברים למועדון בעת משברים ומצבים קשים. רק 45% טוענים שהם מרוצים מהחיים החברתיים מחוץ למועדון. רק 34.6% טוענים שהם יוצאים לבילויים מעבר למועדון במידה רבה/רבה מאוד. 29.1% מרגישים בודדים במידה רבה/רבה מאוד. 21% מהמשתקמים טוענים שהם אינם נמצאים בקשר קבוע עם אף חבר אחד או רק עם 1 או שני חברים.

נראה שקצת פחות מ- 50% מהמשתקמים כן מרוצים מהחיים החברתיים שלהם. הם גם טענו שהם מרגישים שינוי ביכולת שלהם ליצור קשר עם אחרים, לשוחח עם אחרים במידה רבה/רבה מאוד. מנגד עולה שאצל למעלה מ- 50% של המשקמים או יותר ניכרת חוסר שביעות רצון מהשיקום החברתי, העדר תמיכה חברתית ובידודות חברתית.

תמונה משלימה ורחבה יותר התקבלה מהתשובות לשאלות הפתוחות שנשאלו באותו הקשר. 83.8% טענו שיש להם חברים במועדון. ו- 53% טענו שהם שומרים על קשר עם החברים מחוץ לשעות הפעילות במועדון. ניתוח נוסף של הנתונים מגלה שאלה השומרים על קשר כזה מרוצים יותר, באופן מובהק, מהחיים החברתיים שלהם מחוץ למועדון. מאינטגרציה של כל הנתונים הללו ניתן להבין שעצם הימצאות יחד עם משתקמים אחרים במועדון עדיין אינה ערובה לשביעות רצון מהשיקום החברתי. רק אותם אלה שטוענים שיש להם חברים במועדון וגם ממשיכים בקשר עימם מחוץ למועדון שבעי רצון יותר מבחינה חברתית. סביר להניח שהם גם אלה המדווחים על קבלת תמיכה מהחברים במועדון בעת משברים ומצבים קשים.

במקביל נמצא ש- 51% מהמשתקמים טוענים שיש להם חברים שאינם משתקמים. גם אצל אלה קיימת שביעות רצון מהחיים החברתיים מחוץ למועדון, גבוהה יותר באופן מובהק מאשר של אלה שאין להם חברים מחוץ מהחברה במועדון. אצל חלק מהמשתקמים החברים מחוץ למועדון מורכבים מהחברים מהמועדון ומחברים אחרים שאינם משקמים. שילוב נתונים אלה ביחד מצביע על כך שלקיום קשר חברתי מחוץ למועדון ישנו משקל חשוב בקביעת שביעות הרצון מהחיים החברתיים.

במידה רבה ניתן להגדיר עבור 50% מהמשקמים את ההשתתפות במועדון כהצלחה. הם ממשיכים בפעילות חברתית עם המשתקמים מחוץ לכותלי המועדון ומרגישים שבעי רצון מבחינה חברתית. ההצלחה של הפעילות במועדון, מתבטאת גם בתחומי תיפקוד אחרים, 45.5% מהמשתקמים טענו שהפעילות במועדון עזרה להם גם להיות יותר עצמאיים בחוץ (כמו ביצוע עצמאי של קניות, נסיעות, וכיוצ"ב).

נתון נוסף שנבדק בסקר הוא הקשר עם המשפחה. 70% מהמשקמים טוענים שהקשר שלהם עם המשפחה טוב/טוב מאוד. רק כ- 10% טוענים שהקשר שלהם גרוע/גרוע מאוד.

חשיבות ההימצאות במועדון חברתי עבור אלה שאינם עובדים (אפקט הפיצוי).

לעבודה ישנה תרומה חשובה לתהליך השיקום של נפגעי נפש. ניתוח הנתונים מראה שאלה שאינם עובדים (33.9% מהמדגם) פחות שבוע רצון מהשיקום החברתי והשיקום האישי שלהם. ממצא זה משחזר את הידוע לגבי החשיבות על השתלבות בעבודה לתהליך השיקום של אוכלוסיה זאת.

בהצלבה בין הנתונים נמצא שאלה שאינם עובדים מגיעים למועדון בתכיפות רבה יותר משמעותית מאלה שעובדים. כך למשל נמצא שמתוך אלה שאינם עובדים 50.3% מגיעים למועדון 3 פעמים בשבוע, ואילו מקרב העובדים רק 39.2% מגיעים למועדון בתכיפות כזאת.

בניתוח נוסף נבדק האם הימצאות במועדון החברתי מהווה פיצוי מסויים לחוסר השתלבות בעבודה. אפקט הפיצוי הנ"ל נבחן רק עבור אלה השבעי רצון מהמועדון החברתי במידה רבה/רבה מאוד. בניתוח זה נבדקה שביעות הרצון מהשיקום החברתי/אישי בקרב העובדים ואלה שאינם עובדים בהצלבה עם שביעות רצון וחוסר שביעות רצון מהמועדון החברתי. לצורך בדיקה זאת נבחנו 4 הקבוצות הבאות:

	עובדים	לא עובדים
שבעי רצון מהמועדון החברתי	1	3
אינם שבעי רצון מהמועדון	2	4

ממצאים

1. שביעות הרצון הגבוהה ביותר מהשיקום חברתי/אישי נמצאה בקרב קבוצה 1 – אלה שעובדים ושבעי הרצון מהמועדון החברתי, אצל קבוצה זאת ישנו סיפוק צרכים חשובים הן בעבודה והן מחוצה לה, והדבר מתבטא בתחושת השיקום הכללית שלהם. חברי קבוצה 2 קצת פחות שבעי רצון. מהשיקום חברתי אישי מחברי קבוצה 1.
2. שביעות הרצון הנמוכה ביותר מהשיקום החברתי /אישי נמצאה בקרב קבוצה 4. חברי קבוצה זאת אינם מצליחים להגיע לסיפוק צרכים תעסוקתיים וצרכים חברתיים ובהחלט רואים את עצמם כהכי פחות משוקמים. אלה זקוקים לתשומת לב טיפולית.
3. אפקט הפיצוי נבדק בקבוצה 3. ואמנם נמצא שבקרב אלה שאינם עובדים אבל שבעי רצון מהמועדון החברתי (קבוצה 3) הם גם שבעי רצון מהשיקום החברתי/אישי שלהם, מאשר חברי קבוצה 4 שאינם עובדים ואינם שבעי רצון מהשיקום החברתי/אישי שלהם.

כמובן שבין יעדי השיקום של נפגעי נפש ישנו מקום מרכזי לשיקום התעסוקתי. אולם הנתונים כאן מצביעים שבקרב אלה שאינם מעורבים בעבודה מסיבות שונות, ההשתתפות במועדון החברתי מקדמת את תהליך ההחלמה שלהם.